— den myndighed, der er mandens arbejdsgiver, i første række skal indbetale bidrag, når ægtefæller begge er tjenestemænd, og den myndighed, der er hustruens arbejdsgiver, kun skal indbetale bidrag, for så vidt maksimumsbeløbet ikke nås med de bidrag, der indbetales for manden, er uforenelig med princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde, som er fastslået i traktatens artikel 119, for så vidt de deraf følgende forskelle mellem bruttolønnen for en kvindelig tjenestemand, der er gift med en tjenestemand, og en mandlig tjenestemands løn er direkte afgørende for beregningen af andre til lønnen knyttede fordele, såsom fratrædelsesgodtgørelse, arbejdsløshedsydelser, familieydelser og lånemuligheder.

I sag 23/83

angående en anmodning, som Centrale Raad van Beroep, Utrecht, i medfør af EØF-traktatens artikel 177 har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag

W. G. M. LIEFTING M. FL.

mod

DIREKTIONEN FOR ACADEMISCH ZIEKENHUIS VED AMSTERDAMS UNIVERSITET M. FL.

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EØF-traktatens artikel 119,

har

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten Mackenzie Stuart, afdelingsformændene T. Koopmans, K. Bahlmann og Y. Galmot, dommerne P. Pescatore, A. O'Keeffe, G. Bosco, O. Due og U. Everling,

generaladvokat: Sir Gordon Slynn
justitssekretær: P. Heim

afsagt følgende

DOM

Sagsfremstilling

De faktiske omstændigheder og retsforhandlingernes forløb samt de indlæg, der er indgivet i henhold til artikel 20 i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen, kan sammenfattes således:

I — Faktiske omstændigheder og skriftveksling

Sagsøgerne i hovedsagen er alle offentligt ansatte som tjenestemænd. De er gift, og deres ægtemænd er ligeledes offentligt ansat. Tjenestemændene er omfattet af to pensionsordninger, Algemene Ouderdomswet (A.O.W.) (lov om almindelig alderdomsforsikring) og Algemene Weduwen en Wezenwet (A.W.W.) (lov om almindelig forsikring for enker og for børn, der har mistet begge forældre eller en af dem), som indeholder almindelige pensionsbestemmelser for personer bosiddende i Nederlandene, samt Algemene burgerlijke pensioenwet (A.B.P.W.) (almindelig borgerlig pensionslov som indeholder en pensionsordning for tjenestemænd.

A.O.W. af 1957 indeholder en almindelig pensionsordning for alle nederlændere, der er fyldt 65 år. Selv om den almindelige alderspensionsordning i princippet har været bestemt for personer, som ved det fyldte 65. år ikke oppebærer pension eller kun oppebærer en mindre pension, har man givet A.O.W. en national forsikringsordnings karakteristika for at lette dens anvendelse. I de tilfælde, hvor der allerede fandtes en god alderspensionsordning, har man fundet det rimeligt delvis at integrere retten til ydelser i henhold til A.O.W. i retten til ydelser i henhold til en bestående særlig pensionsordning.

Da der allerede fandtes en fuldstændig aldersforsikringsordning for offentligt ansatte — det drejede sig først om pensionsloven af 1922 og nu om A.B.P.W. — indebar den ubegrænsede dobbeltydelse af ydelser i henhold til A.O.W. og tjenestemandspensioner i et stort antal tilfælde, at pensionerne oversteg indtægten ved den virksomhed, der blev udført inden pensioneringen.

For at undgå enhver dobbeltydelse af pensioner bestemmer A.B.P.W. derfor, at en del af den almindelige alderspension skal anses for at udgøre en del af tjenestemandspensionen. Denne såkaldte »integrationsdel« er den del af den almindelige alderspension, der erhverves under den offentlige ansættelse.

Den pensionerede tjenestemand modtager følgelig i almindelighed kun en del af pensionen i henhold til A.O.W. eller A.W.W. I henhold til artikel N 9 i A.B.P.W. indbetales bidragene af den myndighed, hos hvilken den pågældende er ansat; denne artikel forpligter den offentlige myndighed til at afholde bidrag, som i princippet påhviler tjenestemanden. Denne betaling kaldes »kompensation«.

I henhold til A.O.W. og A.W.W. anses et ægtepar for en enhed, såvel med hensyn til ydelsen som med hensyn til bidraget.

Der skal kun betales ét bidrag af de samlede to lønindtægter. De beløb, der opkræves som bidrag, er begrænset til et vist maksimum. Såfremt den offentlige myndighed har indbetalt mere end det fastsatte maksimum på en tjenestemands vegne, tilbagebetales de overskydende beløb (benævnt overkompensation) af skatte- og afgiftsmyndighederne, ikke til den offentlige myndighed, som har betalt for meget, men til de pågældende tjenestemænd. Det er klart, at denne betaling (benævnt kompensation) er en økonomisk fordel for den tjenestemand, for hvilken den offentlige myndighed hele tiden har indbetalt bidraget.

De personer, der fik overkompensation, var for størstedelen tjenestemænd, som samtidig arbejdede i flere forskellige offentlige institutioner, som hver især indbetalte bidrag til A.O.W. og A.W.W., og kvindelige tjenestemænds ægtefæller, som var ansat i forskellige offentlige institutioner, der hver især indbetalte bidrag, hvis samlede beløb for de to ægtefæller oversteg maksimumbeløbet.

I 1972 og 1973 blev der indført en række lovbestemmelser for at bringe den såkaldte »overkompensation« til ophør. Det drejede sig om »Wet gemeenschappelijke bepalingen overheidspensioenwetten« (lov om fælles bestemmelser for pensionslove for offentligt ansatte), »Uitvoeringsbesluit beperking meervoudige overneming premie A.O.W./A.W.W.« (gennemførelsesbekendtgørelse om begrænsning af flerdobbelt overtagelse af betalingen af A.O.W./A.W.W.-bidraget) og forskellige gennemførelsesbestemmelser. Ved disse bestemmelser er der indført en administrativ ordning, hvorved de forskellige offentlige myndigheder gensidigt informerer hinanden om de enkelte bidragsindbetalinger for én og samme tjenestemand eller i givet fald for et og samme ægtepar. Når der fra et arbejdssted er indbetalt det maksimale bidrag, betales ikke længere bidrag fra et andet arbejdssted.

Sagsøgerne i hovedsagen har anlagt sag ved Ambtenarengerecht Amsterdam, Arnhem, Hertogenbosch og Utrecht, og har herunder gjort gældende, at »kompensation« og »overkompensation« er løn i den i traktatens artikel 119 forudsatte betydning, og at afskaffelsen af udbetalingen af »overkompensation« følgelig er uforenelig med artikel 119, fordi den i vidt omfang berører de bidrag, der skal indbetales for gifte kvindelige tjenestemænd.

Deres påstande blev i første instans ikke taget til følge. De appellerede til Centrale Raad van Beroep, Utrecht, som ved kendelse af 20. januar 1983 i medfør af traktatens artikel 177 har forelagt Domstolen følgende spørgsmål:

»1. Skal udtrykket 'løn' i ovennævnte traktats artikel 119 fortolkes således, at det også omfatter den 'kompensation' eller i givet fald det som 'overkompensation' betegnede beløb, som tidligere blev betalt af den offentlige myndighed som arbejdsgiver til skatte- og afgiftsmyndighederne ud over det maksimale A.O.W./A.W.W.-bidrag, men som nu ikke længere skal indbetales af en sådan myndighed?

2. Såfremt ovenstående spørgsmål besvares bekræftende, skal traktatens artikel 119 da fortolkes således, at den i Nederlandene gældende ordning, der er baseret på loven om fælles bestemmelser for pensionslove for offentligt ansatte — og hvorefter bidraget i de tilfælde, hvor det samlede A.O.W./A.W.W.-bidrag for tjenestemandsansatte ægtefæller overstiger det maksimale bidrag, primært betales af mandens offent-

lige arbejdsgiver, og kvindens offentlige arbejdsgiver kun indbetaler bidrag, for så vidt det maksimale bidrag ikke er overskredet — må anses for at være i strid med princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde i samme artikel 119?«

I medfør af artikel 20 i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen er der indgivet skriftlige indlæg af to sagsøgere i hovedsagen, W.G.M. Liefting ved advokat Duk, Haag, og W.A. van Plateringen-Doeksen ved advokat O.W. Brouwer, Amsterdam, af sagsøgte i hovedsagen, direktionen for hospitalet ved Amsterdams universitet ved advokat H.D.M. Mulder, Rotterdam, af den nederlandske regering ved direktøren for udenrigsministerens kabinet I. Verkade og af Kommissionen for De europæiske Fællesskaber ved Kommissionens juridiske konsulent M. Beschel, bistået af advokat F. Herbert, Bruxelles.

På grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisførelse.

II — Skriftlige indlæg til Domstolen

Vedrørende det *første spørgsmål* har sagsøgeren Liefting gjort gældende, at et beløb, som udligner den ulempe, der består i et nedsat pensionskrav, og som udbetales direkte eller indirekte samtidig eller næsten samtidig med resten af en ansats løn, i dette tilfælde en tjenestemand, af dennes arbejdsgiver, udgør en egentlig løn såvel fra et lønningssynspunkt som for de sociale sikringsordninger eller for skatte- og afgiftsmyndighederne.

Bidragne til A.O.W./A.W.W. er bidrag til den sociale sikringsordning, som for de ansatte udgør, hvad der almindeligvis kaldes lønmodtagerbidrag. Lige som skatten på lønindtægterne tilbageholdes den ved kilden og udbetales af arbejdsgiveren til skatte- og afgiftsmyndighederne, som varetager opkrævningen af såvel skat af lønindtægterne som de sociale sikringsbidrag. A.O.W./A.W.W.-bidraget er følgelig en integrerende del af lønnen. Det er relevant at opstille en parallel mellem denne sag og sag 69/80, Worringham og Humphreys, Sml. 1981, s. 767, hvor Domstolen udtalte følgende:

»... et bidrag til en pensionsordning, der indbetales af en arbejdsgiver på de ansattes vegne i form af et tillæg til bruttolønnen, og som følgelig er med til at bestemme denne løns størrelse, er 'løn' efter EØF-traktatens artikel 119, stk. 2«.

Med hensyn til realiteten er den foreliggende situation ikke forskellig fra den, hvor den offentlige myndighed forhøjer tjenestemænds løn med A.O.W.-bidraget (som det i princippet pålægges lønmodtageren at betale) og derefter tilbageholder bidraget i lønnen, idet der ikke skal ske en sådan forhøjelse af lønnen svarende til det tilbageholdte beløb for kvindelige tjenestemænd, for hvem man på nuværende tidspunkt undgår at foretage en »overkompensation«. Forholdene i Nederlandene svarer praktisk talt til forholdene i den citerede dom.

Den pågældende lovgivnings forhistorie viser, at »kompensation« på det pågældende tidspunkt blev givet for at undgå

enhver ulempe for de berørte tjenestemænd. Senere blev »kompensationen« afskaffet, fordi man kunne erhverve ret til udbetaling af ydelser i henhold til A.O.W., som var »integreret« i pensionerne, uden at betale de fulde bidrag.

De tilfælde, hvor de pågældende kvindelige tjenestemænd er gift med ikke-tjenestemænd, viser, at kompensationen utvetydigt har karakter af »løn«. Når ægtefællen, der ikke er tjenestemand, er forpligtet til at betale maksimumbidraget på grund af sin beskæftigelse, bevarer han en ret til refusion, og det refunderede beløb er en del af den disponible indkomst.

Sagsøgerne i hovedsagen mener, at bidraget i henhold til A.O.W. og A.W.W. på grund af den pågældende lovgivning er et bidrag, der skal betales af lønmodtageren, og at det følgelig uden videre er en del af den pågældende lønmodtagers løn. Den eneste forskel i denne henseende mellem den offentlige myndighed og arbejdsgiveren i den private sektor er, at bidraget i henhold til A.O.W. og A.W.W. for de offentlige myndigheders ansatte ikke der integreret i løntabellerne, og at de offentlige myndigheder følgelig bogstaveligt påtager sig at betale bidraget. Den virkelige karakter af det beløb, som de afholder, fremgår, af de årlige lønoversigter, der udlevers til tjenestemændene, og hvor de bidrag, der betales af de offentlige myndigheder, med rette indgår i lønnen.

Vedrørende det *andet spørgsmål* har sagsøgeren i hovedsagen anført, at hvis det antages, at »kompensationen« er en del af lønnen, forekommer det indlysende, at der er en forskel mellem mænd og kvinder i visse situationer fra et lønmæssigt synspunkt. Da de tjenestemænd, som ikke modtager kompensation, eller som i hvert fald ikke modtager den fuldt ud, er kvinder (gift med tjenestemænd), er den omstændighed, at det ikke er alle kvinder, som er offer for en forskelsbehandling, ikke til hinder for anvendelse af forbudet mod forskelsbehandling.

Den forskelsbehandling, der er tale om her, følger ikke af anvendelsen af en social sikringsordning som den, der var tale om i sag 80/70, Defrenne, Sml. 1971, s. 109, men er snarere tænkt som en korrigering af A.O.W.-ordningen. En lønmæssig forskel er ikke en lovlig korrigering.

Sagsøgeren *Van Plateringen-Doeksen* har gjort gældende, at det i den første Defrenne-sag (sag 80/70, Sml. 1971, s. 109) drejede sig om spørgsmålet, om begrebet »løn« i artikel 119 skulle fortolkes således, at det også omfattede en alderspension, der blev tildelt inden for rammerne af en social sikringsordning, der blev finansieret ved bidrag fra ansatte og arbejdsgivere og ved offentlig støtte.

Det blev i denne sag statueret, at ret til alderspension kun er omfattet af begrebet »løn« i den artikel 119 forudsatte betydning, hvis retten til pension ikke følger direkte af loven, men af en ordning, som giver de kontraherende parter en vis margen og følgelig er af privat art.

Den foreliggende ordning er væsentlig forskellig fra den ordning, der var tale om i den første Defrenne-sag, idet den vedrører:

— betaling af bidrag og ikke udbetaling af ydelser (eller retten til ydelser);

— bidrag, som siden 1963 fuldt ud er blevet betalt af arbejdsgiveren, som tilfældigvis er en offentlig myndighed.

I så fald er spørgsmålet et helt andet, idet det drejer sig om hvorvidt den ansattes indbetaling af bidrag, som afholdes af arbejdsgiveren, skal anses for løn i artikel 119's forstand. Domstolen har besvaret dette spørgsmål bekræftende i Worringham og Humphreys-sagen, hvori den kendte for ret, at et bidrag, der inbetales af en arbejdsgiver på den ansattes vegne, er løn i henhold til artikel 119. Der er tale om en fordel, som skal anses for løn, da den indbebærer en besparelse for den ansatte, at denne ikke selv skal indbetale arbejdstagerbidraget.

Den ordning, der er tale om i denne sag, bestemmer, at den offentlige myndighed i sin egenskab af arbejdsgiver skal indbetale A.O.W./A.W.W.-bidrag på sine tjenestemænds vegne, og er den fordel svarende til den, der var tale om i den nævnte dom. Tjenestemandens bruttoløn forhøjes med det beløb, som de offentlige myndigheder indbetaler. Også i Nederlandene er bruttolønnen, ligesom i Worringham og Humphreys-sagen, medbestemmende for visse andre fordele som f.eks. lånemuligheder. I øvrigt mister den gifte tjenestemand en vis fordel, fordi tilbagebetalingen af præmien eller »overkompensationen« i realiteten er blevet afskaffet ved den omtvistede ordning.

Den omstændighed, at den offentlige myndighed afholder bidraget i sin egenskab af arbejdsgiver i henhold til en social sikringsordning, medfører ikke, at denne betaling mister sin karakter af løn.

Ifølge dommen i sagen Garland mod British Rail Engineering Ltd (sag 12/81, Sml. 1982, s. 359) kræves det ikke, at et gode, der ydes på grund af ansættelsen, hviler på en kontraktmæssig forpligtelse. Det afgørende er, at det er ansættelsen, som giver den ansatte ret til goder. Godets retsgrundlag er derfor uden betydning. Det eneste, der har betydning, er, at forpligtelsen til at indbetale bidrag på grund af ansættelsen overtages af de offentlige myndigheder på deres tjenestemænds vegne.

Sammenfattende har van Plateringen-Doeksen anført, at de nederlandske offentlige myndigheders betaling af arbejdstagerbidragene til A.O.W./A.W.W. for tjenestemændene er en del af bruttolønnen og derfor hører til lønnen i den i artikel 119 forudsatte betydning som egentlig løn. Da afholdelsen af bidragene under alle omstændigheder er en fordel for tjenestemanden, og da betingelserne herfor er opfyldt, som det fremgår af kommentarerne til Domstolens praksis, er den ligeledes i andre henseender omfattet af begrebet løn i artikel 119. Fordelen betales direkte af arbejdsgiveren og er ligeledes direkte et resultat af ansættelsen i det offentlige.

Vedrørende det *andet spørgsmål* mener sagsøgeren, at uligheden mellem mandlige og kvindelige ansattes bruttolønninger ifølge Worringham og Humphreys-dommen er en forskelsbehandling i strid med EØF-traktatens artikel 119.

Formålet med den af de offentlige myndigheder anvendte ordning er klart: Det drejer sig om i en given situation at sikre, at betalingen af de bidrag, der indbetales af de offentlige myndigheder,

i videst muligt omfang direkte svarer til de bidrag, der endeligt skal betales af tjenestemændene. Det er ikke muligt at nå dette mål ved at betale for ægtemanden, men kun delvis for hustruen eller omvendt.

I og for sig kan offentlige myndigheder i deres egenskab af arbejdsgiver frit ændre tjenestemandens løn ad lovgivningsvejen. På nuværende tidspunkt kan myndighederne dog ikke længere frit handle således, at det medfører en forskelsbehandling på grundlag af køn.

Vedrørende EØF-traktatens artikel 119's direkte virkning har sagsøgeren i hovedsagen anført, at den omhandlede forskelsbehandling i det tilfælde er direkte og åbenbar. Den medfører ulige løn for mænd og kvinder (der er gift med en tjenestemand) for samme arbejde i samme tjeneste, og den kan desuden påvises ved den simpel retlig analyse, da den følger af adminstrativt og ved lov fastsatte bestemmelser.

Amsterdam universitets konsistorium har for det første bemærket, at artikel 119 er umiddelbart anvendelig i dette tilfælde, men gør gældende, at det følger af den første Defrenne-sag, at betalingen i henhold til artikel 9 i A.B.P.W. ikke er en del af sagsøgerens løn i henhold til EØF-traktatens artikel 119.

Artikel 9 i. A.B.P.W. er baseret på den opfattelse, at det inden for rammerne af »integrationen« af A.O.W.-pensionen i pensionen i henhold til A.B.P.W. ikke skal pålægges tjenestemanden at betale bidrag i henhold til A.O.W. I denne sammenhæng er det arbejdsgiveren, der afholder bidraget. Hvad der betales af et »organ« i henhold til artikel N 9, er derfor ikke arbejdsløn, men overtagelse af en gældsforpligtelse. Der er ikke tale om nogen »forskelsbehandling« mellem mænd og kvinder, for såvidt angår denne betaling.

Den *nederlandske regering* mener, at de nederlandske bestemmelser ikke er i strid med hverken traktatens artikel 119 eller direktiv 75/117/EØF, som fastslår princippet om lige løn for mandlige og kvindelige arbejdstagere for samme arbejde.

Betalingen af bidraget i hendhold til A.O.W. og A.W.W. er indført ved en lovbestemmelse, hvorved lovgiver har sigtet til alle offentligt ansatte (samt dem, der i henhold til loven sidestilles hermed).

Det eneste formål med de pågældende foranstaltninger er at bringe den tidligere situation til ophør, hvor adminstrationen indbetalte højere bidrag end dem, der skulle indbetales af tjenestemændene, idet det bestemmes, at den for fremtiden kun skal betale bidrag indtil det i A.O.W. og A.W.W. fastsatte maksimum. I denne henseende tages der i og for sig ikke hensyn til de pågældendes køn. Ud over de kvindelige tjenestemænd, hvis mænd også er ansat i det offentlige, finder disse regler også anvendelse på mandlige eller kvindelige tjenestemænd, som er ansat i flere offentlige institutioner. Når der er tale om en kvindelig tjenestemand, hvis mand er offentligt ansat, indbetales de bidrag, der tilbageholdes i den mandlige tjenestemands løn, ganske vist i første række, og først senere, for så vidt maksimumbidraget endnu ikke er nået, indbetales der bidrag for hustruen. I det omfang, der i et sådant tilfælde opstår en forskel mellem mænd og kvinder med hensyn til anvendelsen af disse regler, kan den ikke betegnes som lønmæssig forskelsbehandling på grundlag af køn. Forskellen skyldes udelukkende struk-

turen i A.O.W. og A.W.W. I henhold til disse love anses den gifte kvindes løn for at være hendes mands løn, for så vidt angår opkrævningen af bidrag. På baggrund af formålet med de bestemmelser, der er indført for at forhindre overkompensation af bidrag i henhold til A.O.W. og A.W.W. (det vil sige, at der her ikke betales højere bidrag end dem, der faktisk skal betales), kan det ikke hævdes, at den gifte kvinde i denne henseende befinder sig i en situation, der kan sammenlignes med den gifte mands, idet den gifte kvinde med hensyn til anvendelsen af disse love kun i begrænset omfang selv er forpligtet til at betale bidrag.

Den nederlandske regering har sammenfattende anført, at A.O.W. som almindelig social sikringsordning ikke er omfattet af EØF-traktatens artikel 119. Hvis Domstolen imidlertid skulle antage, at kompensationen eller overkompensationen er løn i den i artikel 119 forudsatte betydning, mener den nederlandske regering, at den løn, der har form af kompensation eller overkompensation, har samme virkninger for mænd og kvinder. Endelig er der ikke med kompensationen eller overkompensationen forbundet nogen ydelse, som modtages i penge eller naturalier.

Kommissionen har indledningsvis bemærket, at det fremgår af Domstolens praksis, at EØF-traktatens artikel 119 i modsætning til artiklerne 117 og 118, som i det væsentlige er programerklæringer, er begrænset til spørgsmålet om lønmæssig forskelsbehandling mellem mandlige og kvindelige arbejdstagere og følgelig er en speciel bestemmelse, hvis anvendelse er betinget af præcist angivne kendsgerninger. Det, der har betydning i dette tilfælde, er blandt andet, at der ikke alene skal være tale om »lønmæssig forskelsbehandling«, men at der også skal være tale om samme arbejde.

Imidlertid må det i dette tilfælde bemærkes, at det af sagsøgerne i hovedsagen fremførte klagepunkt, nemlig at kvindens arbejdsgiver kun betaler et lavere bidrag, såfremt loftet for familiebidraget overskrides, gælder i alle tilfælde, hvor mandens indtægt er højere end halvdelen af den maksimale indtægt, der danner grundlag for beregningen af bidraget.

Det fremgår følgelig, at der her mindre er tale om et direkte privilegium for manden end om en konsekvens af det system, som består i mere generelt at favorisere den gifte mand i forhold til den gifte kvinde.

Kommissionen mener, at svaret på det første spørgsmål allerede kan findes i den første Defrenne-dom og Worringham og Humphreys-dommen.

I Domstolens præmisser i den første Defrenne-dom er det kriterium, der afgør, hvad der er løn, den i artikel 119, stk. 2, udtrykkeligt formulerede betingelse, at ydelsen direkte eller indirekt skal modtages af arbejdstageren »som følge af arbejdsforholdet«.

Kommissionen mener, at den beskrivelse, som den forelæggende ret har givet af kompensationssystemet, viser, at man her, ligesom i den første Defrenne-dom, er uden for artikel 119's anvendelsesområde, således som det blevet defineret af Domstolen.

Hvad enten der er tale om A.B.P.W., A.O.W. eller A.W.W., angår disse love de lovbestemte sociale sikringsordninger, der obligatorisk finder anvendelse på generelle kategorier af arbejdstagere, som finansieres af arbejdstagerne, arbejdsgiverne og det offentlige, og

hvortil de respektive bidrag mindre afhænger af arbejdsforholdet mellem arbejdsgiver og arbejdstager end af socialpolitiske betragtninger. Såvel de nærmere bestemmelser om integration af den lovbestemte A.O.W.-pension i tjenestemænds alderspensionsordning, som også er lovbestemt, som de nærmere regler for kompensation og udelukkelse af overkompensation er ligeledes fastsat ved lov og finder i henhold til loven obligatorisk anvendelse på alle offentligt ansatte arbejdstagere, det vil sige en præcist angivet gruppe arbejdstagere, som er abstrakt defineret.

Kommissionen har endvidere henledt opmærksomheden på et træk, som generaladvokat Dutheillet de Lamothe i den første Defrenne-sag ligeledes fremførte i sit forslag til afgørelse, nemlig den omstændighed, at bidragene betales over skatterne.

I *Worringham og Humpreys*-sagen kendte Domstolen for ret, at »et bidrag til en pensionsordning, der indbetales af en arbejdsgiver på de ansattes vegne i form af et tillæg til bruttolønnen, og som følgelig er med til at bestemme denne løns størrelse, er 'løn' efter EØF-traktatens artikel 119, stk. 2«.

Kommissionen mener, at denne dom netop ved en modsætningsslutning fra den første Defrenne-dom bekræfter denne og det benægtende svar, som må gives på det første spørgsmål i den foreliggende sag.

I *Worringham og Humphreys*-sagen var der tale om to forskellige pensionsordninger, som Lloyds Bank Ltd udformede under en kollektiv forhandling med fagforeningerne, og i hendhold til hvilke de tilsluttede ved kontrakt gav afkald på den indkomstafhængige del af den statslige pensionsordning, som blev erstattet af en kontraktsmæssig ordning. Den pågældende ordning var ikke en lovbestemt ordning, men en privatretlig ordning, der hvilede på aftale.

I det foreliggende tilfælde er der i modsætning til Worringham og Humphreys-sagen tale om, at arbejdsgiveren overtager den lovpligtige betaling af A.O.W.-bidrag, naturligvis kun inden for grænserne af det lovbestemte beløb. Man er her klart inden for anvendelsesområdet for direktiv 79/7/EØF om gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring (EFT L 6, s. 24).

Ifølge artikel 3 finder dette direktiv anvendelse:

»a) På lovbestemte ordninger, der sikrer beskyttelse mod følgende risici:

— ...

— ...

— alderdom

— ...«.

Direktivets artikel 4 bestemmer, at »princippet om ligebehandling indebærer, at der ikke finder nogen forskelsbehandling sted på grundlag af køn, hverken direkte eller indirekte, under henvisning særlig til ægteskabelig eller familiemæssig stilling, især for så vidt angår:

— ...

— bidragspligt og beregning af bidrag;

— ...«.

Den i direktivets artikel 8 nævnte frist på seks år efter dets meddelelse udløber først den 22. december 1984.

Efter Kommissionens opfattelse er det derfor først efter denne dato muligt at vurdere kompensationsordningen i forhold til fællesskabsretten.

I betragtning af det foreslåede svar på det første spørgsmål anser Kommissionen det for overflødigt at besvare det andet spørgsmål.

For det tilfælde, at Domstolen i sit svar på det første spørgsmål antager, at man er inden for anvendelsesområdet for EØF-traktatens artikel 119, mener Kommissionen imidlertid, at det klare præjudikat hertil findes i Domstolens praksis i Worringham og Humphreys-sagen. Men denne sag adskiller sig fra den foreliggende i det omfang, der blev gjort klar og udtrykkelig forskel på mandlige arbejdstagere på den ene side og kvindelige arbejdstagere på den anden side, mens den påberåbte forskelsbehandling i denne sag udelukkende berører en begrænset gruppe kvindelige tjenestemænd på helt specielle betingelser.

Kommissionen mener dog, at anvendelse af kriterier, som kun indirekte og delvis angår kvindelige arbejdstagere, i dette tilfælde tjenestemænd, lige så godt kan falde ind under forbudt forskelsbehandling som direkte anvendelse af et kriterium baseret på køn. Der kan herved henvises til Domstolens dom i sag 20/71, Bertoni, Sml. 1972, s. 95; org. Recueil 1972, s. 345.

Selv om der i denne sag, som vedrørte EF's tjenestemandsvedtægt, ikke udtrykkeligt blev henvist til EØF-traktatens artikel 119, antog Domstolen imidlertid, at den omstændighed, at retten til udlandstillæg blev gjort betinget af status som »familieoverhoved« — når det står fast, at EF-tjenestemandsvedtægten herved som generel regel forstår den gifte mandlige tjenestemand — medfører en forbudt forskelsbehandling.

I *Worringham og Humphreys*-sagen antog Domstolen, at det umiddelbart anvendelige forbud i EØF-traktatens artikel 119 også fandt anvendelse på et system, som bevirkede, at mandlige arbejdstagere sikredes en højere (brutto)-løn, fordi forpligtelsen til at indbetale bidrag kun gjaldt for mandlige arbejdstagere med udelukkelse af kvindelige arbjedstagere, og fordi de bidrag, der skulle betales af de mandlige arbejdstagere, blev indbetalt af arbejdsgiveren på deres vegne i form af et tillæg til bruttolønnen.

Henvisningen til den manglende forpligtelse til at indbetale bidrag for de kvindelige arbejdstagere er en anvendelse af en regel, der gælder for alle de former for forskelsbehandling, der er forbudt i henhold til fællesskabsretten (artiklerne 7, 48, 52, 59, 85, 86 og 95) hvorefter der kun kan være tale om en forbudt forskelsbehandling, hvis der foreligger ulige behandling af faktiske omstændigheder eller forhold, der i hvert fald er sammenlignelige.

Det fremgår af *Worringham og Humphreys*-sagen, at også Domstolen erkender, at den manglende forpligtelse til bidragsbetaling for den gifte kvindelige tjenestemand spiller en rolle ved den formelle sammenlignelighed af bruttolønningerne og følgelig er til hinder for, at det kan fastslås, om der er tale om forskelsbehandling.

Imidlertid er Domstolen ikke blevet stående ved dette, men har henvist til den omstændighed, at de mandlige arbejdstagere på grund af forskellen i bruttoløn modtog større ydelser eller sociale fordele end kvindelige arbejdstagere.

Hvis det viser sig nødvendigt at besvare det andet spørgsmål, vil dette kriterium følgelig også kunne være afgørende her. I så fald påhviler det den nationale ret at undersøge, om forskellen i bruttoløn i dette tilfælde har indflydelse på retten til visse andre ydelser og deres størrelse, og den manglende forpligtelse til at indbetale bidrag for den gifte kvinde har en

negativ indflydelse på de ydelser, som senere udbetales hende, navnlig hvis ægteskabet opløses på grund af mandens død eller skilsmisse.

III — Mundtlig forhandling

Sagsøgeren i hovedsagen Van Platerингen-Doeksen ved advokat O. W. Brouwer og advokat P. Roorda, Amsterdam, og Kommissionen ved sin juridiske konsulent M. Beschel, bistået af advokat F. Herbert, Bruxelles, har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 21. marts 1984.

Generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 8. maj 1984.

Præmisser

1 Ved kendelse af 20 januar 1983, indgået til Domstolens justitskontor den 16. februar 1983, har Centrale Raad van Beroep, Utrecht, i medfør af EØF-traktatens artikel 177 stillet to præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af EØF-traktatens artikel 119.

2 Denne kendelse er afsagt i ni sager mellem sagsøgerne i hovedsagen og en række offentlige myndigheder, som er deres arbejdsgivere.

3 Sagsøgerne i hovedsagen er alle offentligt ansat som tjenestemænd. De er gift, og deres ægtemænd er ligeledes offentligt ansat. Tjenestemænd er omfattet af to pensionsordninger, nemlig Algemene Ouderdomswet (A.O.W.) (lov om almindelig alderdomsforsikring) og Algemene Weduwen en Wezenwet (A.W.W.) (lov om almindelig forsikring for enker og for børn, der har mistet begge forældre eller en af dem), som indeholder almindelige pensionsbestemmelser for personer bosiddende i Nederlandene, samt Algemene burgerlijke pensioenwet (A.B.P.W.) (almindelig borgerlig pensionslov), som indeholder en pensionsordning for tjenestemænd.

4 For at undgå dobbeltydelse af pensioner bestemmer A.B.P.W., at en del af den almindelige alderspension skal anses for at udgøre en del af tjenestemandspensionen. Derfor modtager den pensionerede tjenestemand i almindelighed kun en del af pensionen i henhold til A.O.W. eller A.W.W., men til gengæld er han ikke forpligtet til under sin ansættelse at indbetale bidrag i

henhold til A.O.W. og A.W.W. Ifølge artikel N 9 i A.B.P.W. indbetales bidragene af den myndighed, hos hvilken den pågældende er ansat; denne artikel forpligter den offentlige myndighed til at afholde bidrag, som i princippet påhviler tjenestemanden.

5 I henhold til A.O.W. og A.W.W. anses et ægtepar for en enhed, såvel med hensyn til ydelsen som med hensyn til bidraget. Der skal kun betales ét bidrag af de samlede to lønindtægter. Bidraget opkræves af skattemyndighederne sammen med indkomstskatten. De beløb, der opkræves som bidrag, er begrænset til et vist maksimum.

6 Før 1972 blev det overskydende beløb (benævnt overkompensation), når de af den offentlige myndighed indbetalte beløb oversteg førnævnte maksimum, tilbagebetalt af skattemyndighederne, ikke til den pågældende offentlige myndighed, men til de pågældende tjenestemænd. Det er klart, at denne betaling var en økonomisk fordel for disse tjenestemænd. De personer, der fik overkompensation, var for størstedelen tjenestemænd, der samtidig arbejdede i flere forskellige offentlige institutioner, og for hvilke hver af disse institutioner indbetalte bidrag i henhold til A.O.W. og A.W.W., og hustruer til tjenestemænd, der var ansat i en anden institution end den, hvor deres mænd arbejdede.

7 I 1972 og 1973 blev der indført en række lovbestemmelser for at bringe den såkaldte »overkompensation« til ophør. Det drejede sig om Wet gemeenschappelijke bepalingen overheidspensioenwetten (lov om fælles bestemmelser for pensionslove for offentligt ansatte), Uitvoeringsbesluit beperking meervoudige overneming premie A.O.W./A.W.W. (gennemførelsesbekendtgørelse om begrænsning af flerdobbelt overtagelse af betalingen af A.O.W./A.W.W.-bidraget) og forskellige gennemførelsesbestemmelser. Ved disse bestemmelser er der indført en administrativ ordning, hvorved de forskellige offentlige myndigheder gensidigt informerer hinanden om de enkelte bidragsindbetalinger for én og samme tjenestemand eller i givet fald for ét og samme ægtepar. Når der fra et arbejdssted er indbetalt det maksimale bidrag, betales der ikke længere bidrag fra et andet arbejdssted.

8 Sagsøgerne i hovedsagen har anlagt sag ved Ambtenarengerecht Amsterdam, Arnhem, Hertogenbosch og Utrecht og har herunder gjort gældende, at »kompensation« og »overkompensation« er løn i den i traktatens artikel 119

forudsatte betydning, og at afskaffelsen af udbetalingen af »overkompensation« følgelig er uforenelig med denne artikel, fordi den i vidt omfang berører de bidrag, der skal indbetales for gifte kvindelige tjenestemænd.

9 Deres påstande blev i første instans ikke taget til følge, og de appellerede derfor til Centrale Raad van Beroep i Utrecht. Centrale Raad van Beroep fandt, at en fortolkning af artikel 119 var nødvendig for afgørelsen, og den udsatte derfor sagen og forelagde Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1. Skal udtrykket 'løn' i ovennævnte traktats artikel 119 fortolkes således, at det også omfatter den 'kompensation' eller i givet fald det som 'overkompensation' betegnede beløb, som tidligere blev betalt af den offentlige myndighed som arbejdsgiver til skatte- og afgiftsmyndighederne ud over det maksimale A.O.W./A.W.W.-bidrag, men som nu ikke længere skal indbetales af en sådan myndighed?

2. Såfremt ovenstående spørgsmål besvares bekræftende, skal traktatens artikel 119 da fortolkes således, at den i Nederlandene gældende ordning, der er baseret på loven om fælles bestemmelser for pensionslove for offentligt ansatte — og hvorefter bidraget i de tilfælde, hvor det samlede A.O.W./A.W.W.-bidrag for tjenestemandsansatte ægtefæller overstiger det maksimale bidrag, primært betales af mandens offentlige arbejdsgiver, og kvindens offentlige arbejdsgiver kun indbetaler bidrag, for så vidt det maksimale bidrag ikke er overskredet — må anses for at være i strid med princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde i samme artikel 119?«

10 Disse spørgsmål vedrører en social sikringsordning, hvorefter:

1. bidraget beregnes på grundlag af arbejdstagerens løn, men ikke kan overskride et vist maksimum;

2. ægtefæller anses for en enhed, idet bidraget beregnes på grundlag af deres samlede løn, stadig inden for det vævnte maksimum;

3. den offentlige myndighed skal indbetale de bidrag for sin ansatte, som påhviler denne;

4. den myndighed, der er mandens arbejdsgiver, i første række skal indbetale bidrag, når ægtefæller begge er tjenestemænd, og den myndighed, der er hustruens arbejdsgiver, kun skal indbetale bidrag, for så vidt maksimumsbeløbet ikke nås med de bidrag, der indbetales for manden.

Svaret skal gøre det muligt for den nationale ret at afgøre, om en sådan ordning er forenelig med princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde, som er fastslået i traktatens artikel 119, hvis denne ordning for en kvindelig tjenestemand, der er gift med en tjenestemand, medfører, at det for hende indbetalte bidrag er lavere end det, der indbetales for en mandlig tjenestemand, som udfører samme arbejde.

11 Det følger af den beskrevne ordning, at den kvindelige tjenestemand, der er gift med en tjenestemand, oppebærer samme disponible nettoløn som en mandlig tjenestemand, der udfører samme arbejde, og hvis bruttoløn i øvrigt er højere end hendes. Denne forskel skyldes den særlige beskaffenhed af den nederlandske ordning for alderdomsforsikring og enke- og børnepension.

12 Det fremgår af Domstolens praksis, blandt andet af dommen af 11. marts 1981 (Worringham, 69/80, Sml., s. 767), at selv om den arbejdstagerne påhvilende del af finansieringen af de lovbestemte sociale sikringsordninger, som arbejdstagerne og arbeidsgiverne bidrager til, ikke er løn i den traktatens artikel 119 forudsatte betydning, forholder det sig anderledes med beløb, som indgår i beregningen af den ansattes bruttoløn, og som direkte er afgørende for beregningen af andre til lønnen knyttede fordele, såsom fratrædelsesgodtgørelse, arbejdsløshedsydelser, familieydelser og lånemuligheder. Dette gælder også, hvis de pågældende beløb umiddelbart indeholdes af arbejdsgiveren for at blive indbetalt til en pensionsfond på den ansattes vegne.

13 Følgelig må de beløb, som de offentlige myndigheder skal betale som sociale sikringsbidrag for offentligt ansatte, og som indgår i beregningen af tjenestemændenes bruttoløn, anses for løn i den i artikel 119 forudsatte betydning, for så vidt de direkte er afgørende for beregningen af andre til lønnen knyttede fordele.

14 Lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde i den i artikel 119 forudsatte betydning tilsidesættes derfor i det omfang, disse andre fordele, der er knyttet til lønnen og bestemmes af bruttolønnen, ikke er de samme for mandlige tjenestemænd og for kvindelige tjenestemænd, der er gift med en tjenestemand.

15 De af den nationale ret stillede spørgsmål må derfor besvares med, at en social sikringsordning, hvorefter

1. bidraget beregnes på grundlag af arbejdstagerens løn, men ikke kan overskride et vist maksimum;

2. ægtefæller anses for en enhed, idet bidraget beregnes på grundlag af deres samlede løn, stadig inden for det nævnte maksimum;

3. den offentlige myndighed skal indbetale de bidrag for sin ansatte, som påhviler denne;

4. den myndighed, der er mandens arbejdsgiver, i første række skal indbetale bidrag, når ægtefæller begge er tjenestemænd, og den myndighed, der er hustruens arbejdsgiver, kun skal indbetale bidrag, for så vidt maksimumsbeløbet ikke nås med de bidrag, der indbetales for manden.

er uforenelig med princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde, som er fastslået i traktatens artikel 119, for så vidt de daraf følgende forskelle mellem bruttolønnen for en kvindelig tjenestemand, der er gift med en tjenestemand, og en mandlig tjenestemands løn er direkte afgørende for beregningen af andre til lønnen knyttede fordele, såsom fratrædelsesgodtgørelse, arbejdsløshedsydelser, familieydelser og lånemuligheder.

Sagens omkostninger

16 De udgifter, der er afholdt af kongeriget Nederlandenes regering og af Kommissionen for De europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke godtgøres. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale domstol, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, som er forelagt den af Centrale Raad van Beroep, Utrecht, ved kendelse af 20 januar 1983, for ret:

En social sikringsordning, hvorefter

1. bidraget beregnes på grundlag af arbejdstagerens løn, men ikke kan overskride et vist maksimum;

2. ægtefæller anses for en enhed, idet bidraget beregnes på grundlag af deres samlede løn, stadig inden for det nævnte maksimum;

3. den offentlige myndighed skal indbetale de bidrag for sin ansatte, som påhviler denne;

4. den myndighed, der er mandens arbejdsgiver, i første række skal indbetale bidrag, når ægtefæller begge er tjenestemænd, og den myndighed, der er hustruens arbejdsgiver, kun skal indbetale bidrag, for så vidt maksimumsbeløbet ikke nås med de bidrag, der indbetales for manden.

er uforenelig med princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde, som er fastslået i traktatens artikel 119, for så vidt de deraf følgende forskelle mellem bruttolønnen for en kvindelig tjenestemand, der er gift med en tjenestemand, og en mandlig tjenestemands løn er direkte afgørende for beregningen af andre til lønnen knyttede fordele, såsom fratrædelsesgodtgørelse, arbejdsløshedsydelser, familieydelser og lånemuligheder.

Mackenzie Stuart Koopmans Bahlmann Galmot

Pescatore O'Keeffe Bosco Due Everling

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 18. september 1984.

P. Heim
Justitssekretær

A. J. Mackenzie Stuart
Præsident